

İÇİNDEKİLER

9 | ÖNSÖZ

BASLANGIÇ NÂGMELERİ

15 | *Nâzım Hikmet* • Kışlık Saray

19 | *Sergey Yesenin* • Anı

1. BÖLÜM

BU CİHANI BAŞBAŞ BAŞA

23 | *Edward Hallett Carr* • Rus Devrimi ve Batı

41 | *Samir Amin* • Kuzey'den Güney'e Devrim

61 | *Vijay Prashad* • Üçüncü Dünyanın Özlemlerinin Aynası Olarak Ekim Devrimi

2. BÖLÜM

ETARİHSEL SÜRECLER İCİNDE

83 | *İrfan Habib* • 1917 Rusyasında Ekim Devrimine Giden Yol

97 | *August H. Nimtz* • 'Bolşevikler İktidara Geliyor': Yeni Bir Yorum

127 | *Neil Faulkner* • Kızıl Ekim: İkinci Paris Komünü mü?

3. BÖLÜM

DEVLET İLE DEMOKRASI BİRİNDİR

147 | *Cem Eroğul* • Ekim Devrimi ve Devlet Sorunu

171 | *Marian Sawyer* • *Devlet ve Devrim*'in Doğuşu

197 | *Metin Çulhaoğlu* • Bolşevik Devrimin Demokrasiyle İmtihanı

209 | *Erkin Özalp* • Ekim Devrimi Işığında Toplumsal Devrim ve Halk Katılımı

4. BÖLÜM

ANADOLU'NUN AYNAŞINDA

- 227 | *Emel Akal* • Anadolu ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde Esen Ekim Devrimi Rüzgârları
- 251 | *Gökhan Atılğan* • Ekim ve Devrim Kuramları: Türkiye'deki İzdüşümler

5. BÖLÜM

SANAT VE EDEBİYATLA EL ELE

- 277 | *Yeşim Dinçer* • Devrim ile Sanatın Yoldaşlığı
- 295 | *Turgay Fişekçi* • Ekim Devrimi Yıllarında Edebiyata Genel Bir Bakış

6. BÖLÜM

GERİYE DÖNÜP BAKTIĞIMIZDA

- 309 | *Korkut Boratav* • Ekim Devrimini Anarken
- 329 | *Tamás Krausz* • Yüz Yıl, Yüz Mesaj
- 353 | *Mehmet Yetiş* • Genç Gramsci ve Ekim Devrimi
- 377 | *Gamze Yücesan-Özdemir* • Ekim Devriminde Kadın: Özgür, Yurttaş, Yoldaş
- 401 | *Haluk Yurtsever* • Ekim Devrimi Dünyayı Nasıl Değiştirdi?

ÖNSÖZ

Ekim Devrimi insanlık tarihinin en büyük olaylarından biridir. 1917 başında henüz bir Romanovlar monarşisi olan Rusya, yalnızca sekiz ay sonra Bolşevik Parti liderliğindeki emekçi sınıfların dümeni ele geçirdikleri bir başka âlemin ilk vatani olmuştur. Ekim Devrimi, son derece olumsuz koşulların ve düşman darbelerinin eşliğinde yoluna devam etmek zorunda kalmış olsa bile mevcut her şeyi altüst etmeyi başarmıştır. Konuşanları susturmuş, susanları konuşturmaya başlamıştır. Yönetenleri yönetilene, yönetilenleri yönetene çevirmiştir. En geridekini ileriye sıçrattırken, en ileridekini en geriye düşürmüştür. Marksizm ve sosyalizm adına ahkâm kesen şöhretli isimleri eserleriyle birlikte arkaya iterken, onların yanında ‘çömez’ görünen Marksistleri kuramsal ve siyasal bakımlardan öne çıkarmıştır. İhanetle suçlayanları hain ilan etmiş, hain sayılanları kahramanlaştırmıştır. Toplum hayatının tepesindekileri alaşağı etmiş, en aşağıdakileri doruklara taşımıştır. Eskinin kurumsal yapısını yer ile yeksan ederken, kendi yaratıcı örgütlenmelerini inşa etmiştir. Emekçi kitleler ile siyasal alan arasındaki bütün duvarları yıkıp geçmiştir. Esaretin, savaşın, baskının, eziyetin, buyurganlığın, ayrımcılığın, hiyerarşinin, inkârın, sömürünün, dayatmanın ve bağımlılığın zincirlerini kırmış; hürriyetin, yaratıcılığın, dayanışmanın, barışın, ortaklaşmanın ve eşitliğin kapılarını ardına kadar açmıştır.

Sevinç ve şenlik toplumu olan sosyalizme doğru o en büyük adım atılalı tam 100 yıl olmuştur. Dünya proletaryasının savaşa, düşmanlığa, her türlü tahakküme, nefrete, kine, çıkarıcılığa, bencillige ve kötülüğe karşı ilk haykırışlarının üzerinden tam 100 yıl geçmiştir. Buram buram hayat, devrim, aşk, iyilik, güzellik, özgürlük, ümit ve neşe kokan ilk sosyalist atılımlar, kazanımları ve dersleriyle tam bir asrı geride bırakmıştır. O ilk çığlık dünya burjuvazisinin topyekûn saldırılarıyla

bastırılmış olsa da çaresizlikler, güçlükler, açlıklar, yokluklar, hastalıklar, ıstıraplar, gerilikler, yalnızlıklar, saldırılar, çullanışlar ve düşmanlıklara karşı direne direne ilerleme azmi ve kararlılığıyla başlayan büyük yürüyüş, tam 100 yıldır sürmektedir.

Bu kitaptaki makaleler, 100 yıl sonra geriye dönüp baktığımızda Ekim Devriminden bize bazı önemli sonuçların ulaştığını anlatmaktadır:

– Marksist kuram, gerçek hayatın gidişatına, süreçlerine ve ilişkilerine göre kendini sürekli olarak yenilemek, sınıf mücadelelerinin yönsemeleriyle bağlarını daima canlı tutmak zorundadır. Ekim Devrimi önderinin yıllara yayılan eserlerindeki sıçramalar, vurgularındaki kaymalar, odak noktalarındaki yer değiştirmeler, toplumsal mücadelelerin ve bir bütün olarak kapitalist sistemin evrimsel hareketiyle ilişkilidir.

– Gerek Marx'ın gerekse de Lenin'in sıra dışı zekâları ve benzersiz dehalarıyla müthiş bir esneklik ve kıvraklık kazandırdıkları diyalektik yöntem, sadece akıp giden dünyaya bakmanın bir yolu değil, aynı zamanda onu değiştirmenin bir manivelasıdır.

– Sosyalizm, emekçi sınıfların içinde esaretle yaşadıkları kapitalist sisteme karşı kendi öz-yaratıcılıkları, öz-inisiyatifleri ve öz-eylemlilikleriyle geliştirdikleri bir özgürleşim alternatifidir. Marksizm bu alternatifi kuramlaştırmak ve bu kuramları da durmaksızın gelişen deneyimlere göre yenilemekle mükelleftir.

– 'Cahil', 'ayaktakımı' gibi yakıştırmalarla hakir ve hor görülen proletaryanın sultanlar, çarlar, monarklar, bakanlar ve bürokratlar olmaksızın yeni bir dünya yaratabileceğinin ışığını düşürmüştür tarihe Ekim Devrimi.

– Ekim Devrimi, bir dünya devrimidir. Sadece emperyalist zinciri 'en zayıf halka'sından kırmamış, bütün bir kapitalist sistemin bağrında öldürücü yaralar açmış, doğuda ve batıda, güneyde ve kuzeyde kapitalizme karşı mücadeleleri esinleyici, birleştirici bir rol oynamıştır.

– Dünya lügati, Ekim Devrimi sayesinde, başta 'sovyet' olmak üzere yeni sözcüklerle tanışmıştır.

– Ezilen cinsiyet ve ezilen halklar, bir yazgıymışçasına önlerini kapatan buz kütlelerini, Ekim Devriminin cesaret ve ilham veren işaretleri ve birbirine sarılmış elleriyle kırmaya başlamışlardır.

– Ekim Devrimi gerek Türkiye siyasal hayatını gerekse de Türkiye Sosyalist Hareketini güçlü bir şekilde etkilemiştir. Cumhuriyetin kuruluşuna giden süreçte Türkiye halklarının, kanaat önderlerinin ve siyasal liderlerinin gözleri Ekim Devrimine çevrilmiş, Türkiye'nin sosyalist bir toplum olarak nasıl yeniden kurulabileceğine ilişkin düşüncüler ve tartışmalarda Ekim Devrimi etkili olmuştur.

– Kültür ve sanat hayatı, Ekim Devrimiyle yeni özgürleşim arayışlarına girmiş, yeni biçimler bulmaya, yeni yollar açmaya yönelmiştir.

Ancak sanılmamalıdır ki, bu 100. Yıl kitabı bir övgüler manzumesidir. Ekim Devriminin başarıları kadar başarısızlıklarına da dokunmakta, insanlığa verdiği armağanlara olduğu kadar olumsuzlukla sonuçlanan deneyimlerine de işaret etmektedir. Kuramsal düzeyde daha da ileriye taşınması gereken dersleri de, hayatın gerisinde kalan yönleri de gözler önüne sermektedir. Hem devrimci atılımlara hem duraksayışlara odaklanmaktadır. Devrimin yükselen dalgalarını da, dalgaların geriye çekilişini de görmeye ve göstermeye çalışmaktadır.

Bu kitap, Ekim Devrimine 100 yıl aradan sonra ve değişik açılardan bakan 19 yazarın ortak emeğinin ürünüdür. Ekim Devriminin ruhuna uygun olarak kolektif ve enternasyonalist bir çalışmadır. Yazarları arasında Doğulu da vardır Batılı da, Türkiye'den olan da vardır Türkiye dışından olan da. İçindeki makalelerin birçoğu bu kitap için yazılmış yeni ve orijinal metinlerdir. Bazıları ise önemleri ve bütünlüğe yaptığı katkılar gözetilerek daha önce yazılmış metinlerden seçilmiştir. Kitap iki büyük şairin başlangıç nağmeleriyle açılmaktadır. Şiirlerden biri Sergey Yesenin'den, diğeri de bizim Nâzım Hikmet'i-mizdendir.

G.Ə.

Boris Kustodiyev'in Boişevik adlı tablosundan kesit (1920)

BASLANGIC NAGMELERİ

KIŞLIK SARAY*

Н А З И М Һ И К М Е Т

(1939 İstanbul Tevkifanesi)

Kışlık Saray'da Kerenski.

Smolni'de Sovyetler ve Lenin,
sokakta o n l a r .

O n l a r biliyorlar ki, O :

“— Dün erkendi, yarın geç.

Vakit tamam bugün,” dedi.

O n l a r : “—Anladık, bildik,” —dediler.

Ve hiçbir zaman

bildiklerini bu kadar müthiş ve mükemmel bilmediler...

İşte: cepheden dönen süngüleri,

kamyonları, mitralyözleriyle,

hasretleri, ümitleri, mukaddes iştihaları,

rüzgârda karın üstünde savrulan sözleriyle

o n l a r yürüyorlar kışlık saraya...

Putilovski Zavot'tan Bolşevik Kitof :

“—Bugün büyük bir gündür, yoldaşlar, —diyor, — büyük bir gündür.

Ve ihtar ederim ki çapul yapmak isteyenlere

artık Kışlık Saray ve bütün Rusya işçinin ve köylününüdür.”

Tesviyeci Topal Sergey :

“—Hey gidi dünya, — diyor, —hey,

ben 905'te on yaşımda geçtim bu yoldan :

en önde iri, mazlum gözlü azize tasvirleri,

* Nâzım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, 11. baskı (İstanbul: YKY, 2015), 659-661.

yalnayak çocuklar, kocakarılar
ve uzun saçlı papaz Gapon...
Karşıda, kırmızı pencerede, bütün Rusların çarı
sapsarı bakıyordu bize.

Kadınlar ağlaşarak toprağa diz çöktüler.
Ben kaldırmıştım ki elimi istavroz çıkarmak için
birdenbire dörtnala Kazaklar geldi karşımıza.
Kazaklar şahlanmış bir at ve simsiyah bir kalpaktılar.
Biz çocuklar bağrışarak serçe kuşları gibi düştük.
Bir at nalı ezdi benim dizkapağımı...”

Ve Topal Sergey bacağını sürüyerek
yürüyor o n l a r l a Kışlık Saray’a...

Rüzgârdır
kardır
ve insanlardır hâkim olan manzaraya.

Lehistan cephesinden gelen köylü İvan Petroviç’in gözleri
karanlıkta kedi gözleri gibi görüyor :

“—Ehhh, Matuşka, —diyor, —
yeşil başlı ördek gibi toprağı attık çantaya...”

Sütunların arkasından ateş açtı Kışlık Saray,
ateş açtı yüzü güzel Yunkersler
ve şişman orospular.

Tesviyeci Topal Sergey :
“—Hey gidi dünya, —dedi, —hey,
Kerenski kalmış kimlere...”

Ve topal bacağının üstünden
düştü yere...

Köylü İvan Petroviç,
yağlı, semiz toprağı avucunun içinde görüp
ve kırmızı sakalına tükürüp
bir Ukrayna şarkısı gibi işletiyor mitralyözü...

Gecenin ortasında kırmızı tuğladan Kışlık Saray
ve limanda üç bacalı Avrora...

Bolşevik Kitof haykırdı yoldaşlara :

“—Yoldaşlar, —dedi, —
tarih
yani işçi ve köylü sınıfları,
yani kızıl asker,
yani, bir meşale yakıyoruz, —dedi,—
hücuma kalkıyoruz, —dedi...

Ve Neva nehrinde buzlar kızarıırken
o n l a r bir çocuk gibi iştihali
ve rüzgâr gibi cesur,
Kışlık Saray’a girdiler.

Demir, kömür ve şeker,
ve kırmızı bakır,
ve mensucat,
ve sevda ve zülüm ve hayat,
ve bilcümle sanayi kollarının,
ve küçük ve büyük ve Beyaz Rusya ve Kafkasya, Sibiryaya ve Türkistan,
ve kederli Volga yollarının
ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş oldu.

Bir şafak vakti karanlığın kenarından
karlı çizmelerini o n l a r
mermer merdivenlere bastıkları zaman...

ANI

SERGEY YESENİN

(Rusçadan Çeviren: Fırat Sözeri)

Bu ekim şimdi o ekim değil,
O ekim başka ekimdi.
O Ekim ki fırtınanın ıslık çaldığı ülkede,
Vahşi bir hayvan gibi uluyan ve kükreyen ekimdi,
Ekim'i 1917'nin.

O ürpertici,
Karlı günü hatırlıyorum.
Gördüm onu puslu gözlerimle
Süzülüyordu demirden bir gölge
“Kara bulutlarla kaplı Petersburg’un üstünde”.

Fırtınayı seziyordu herkes çoktan,
Herkes bir şeyler biliyordu,
Biliyorlardı boşa getirmemişti askerler çelikten kaplumbağaları.

Darmadağın olmuşlar...
Sıra sıra dizilmişler.
Korkudan dizleri titriyor halkın.
Apansız söküp indiriyor biri pankartı
Korkak Kurucu Meclis'in duvarından.

Bütün gözler kilitlenmiş
Başlayan amansız iç savaşa
Ve ateşle kaplı “Avrora”nın dumanından
Yükselen demir şafağa.

Kaçınılmaz yazgı gerçekleşti,
Feryatlar ve haykırışlar arasında
ateşten bir kitabe yükseldi:
“İşçi Vekilleri Sovyeti.”

Mihail Çeremih ve Viktor Denzinin "Yoldaş Lenin Yer kürreyi Süpürüyor" adlı posteri (1920)

1.
BÖLÜM
BU CİHANI
BAŞTAN BASA

RUS DEVRİMİ VE BÂBİ *

EDWARD HALLETT CARR

1917-1929 yılları arasını kapsayan ve SSCB'nin erken dönem deneyimlerine ilişkin tüm incelemeleri ele alan on dört ciltlik "Sovyet Rusya Tarihi"ni tamamlamış bulunuyorsunuz. Geriye doğru en geniş tarihsel bakışla, bugün Ekim Devriminin –Rusya ve dünyanın geriye kalanı açısından– önemini nasıl değerlendirirsiniz?

Devrimin bizzat Rusya açısından taşıdığı önemle başlayalım. Bugün, Devrimin olumsuz sonuçları üzerinde durmaya pek gerek yoktur. Birkaç yıldan beri, özellikle de son birkaç ayda yayınlanan kitaplar, gazeteler, radyo ve televizyon programları saplantılı bir şekilde bunları işlemektedir. Karşı karşıya olunan tehlike, Devrimin sicilindeki kocaman lekelerin, mal olduğu insani acıların, Devrim adına işlenen suçların üzerine örtü çekilmesi değildir. Tehlike, Devrimin elde ettiği muazzam kazanımları bütünüyle unutma ve sessizlikle geçirme ayıbına sapılacak olmasıdır. Kısmen, Rusya'yı son altmış yılda büyük bir sanayi ülkesi ve süper güçlerden biri hâline getirmiş olan kararlılığı, adanmışlığı, örgütlülüğü, canla başla çalışmayı düşünüyorum. 1917'den önce böyle bir şeyi kim öngörebilirdi ya da kim hayal edebilirdi? Ama dahası, 1917'den beri sıradan insanların yaşamlarında oluşan dönüşümü de düşünüyorum: Rusya'yı, nüfusunun yüzde sekseninden çoğunu okuryazar olmayan ve yarı okuryazar köylülerin meydana getirdiği bir ülkeyken, nüfusunun yüzde altmışından çoğu kentlerde yaşayan, tümüyle okuryazar olan ve kentsel kültürün unsurlarını hızla özümseyen bir ülke hâline getiren bir dönüşümdür bu. Bu yeni toplumun mensup-

* "The Russian Revolution and the West", *New Left Review*, 1/111 (1978): 25-36.

larının çoğu, köylülerin torunlarıdır; bazıları da serflerin torunlarının torunlarıdır. Devrimin kendilerine neler sağlamış olduğunun bilincine varmamaları mümkün değildir. Bütün bunlar ise kapitalist üretimin temel ölçütleri –kâr ve piyasa yasaları– reddedilerek, onların yerine ortak refahı artırmaya amaçlayan kapsamlı bir iktisadi plan uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Gösterilen performans vaat edilenin ne denli gerisinde kalırsa kalsın, SSCB’de geçen altmış yıl boyunca dışarıdan kaynaklanan korkunç sektelere rağmen yapılmış olanlar, sosyalizmin iktisadi programını gerçekleştirme yönünde katedilmiş çarpıcı bir ilerlemedir. Devrimin kazanımlarından söz edenlerin, kim olursa olsun, anında Stalinist damgasını yiyeceğini elbette biliyorum. Ama bu türden bir ahlaki şantaja teslim olmaya niyetim yok. Ne de olsa, bir İngiliz tarihçi, VIII. Henry’nin, karlılarının başlarını vurdurmasını göz ardı etmek zorunda kalmaksızın onun saltanatındaki başarıları övebilir.

Kaleme aldığımız “Tarih”, Stalin’in Bolşevik Parti içinde muhaliflerini art arda yenilgiye uğrattıp ortadan kaldırarak otokratik hâkimiyetini kurduğu ve daha sonra bir siyasal sistem olarak Stalinizm adıyla anılacak olan yapının temellerini attığı dönemi kapsıyor. Onun SBKP içinde kazandığı zafer sizce ne dereceye kadar kaçınılmazdı? 1920’lerde ne gibi seçenekler vardı?

Tarihte kaçınılmazlık düğümüne bulaşmaktan uzak durmayı yeğlerim, çünkü burası insanı çabucak çıkmaz sokağa götürür. Tarihçi, “Niçin?” sorusunu sorar; verili herhangi bir anda izlenebilme olanağı var gibi görünen birçok yol varken, niçin özellikle bir tanesinin izlendiği sorusu da buna dâhildir. Eğer farklı öncüller işlerlikte olsaydı, sonuçlar da farklı olurdu. “Sanal ya da karşıt tarih” denilen şeye pek fazla inancım yoktur. Alec Nove’un dillendirmekten hoşlandığı bir Rus atasözünü anımsadım: “Büyük annemin sakalı olsaydı, dedem olurdu.” Kişinin kendi beğenilerine ve kendi bakış açısına uyacak şekilde geçmişi yeniden düzenlemesi çok eğlenceli bir uğraştır. Ama başka bakımdan pek yararlı olduğu konusunda emin değilim.

Ama eğer varsayımda bulunmamı istiyorsanız, şöyle söylerim: Lenin, 1920’li ve 1930’lu yıllar boyunca tüm zihinsel yeteneklerine tam hâkim olarak yaşamış olsaydı, tamamen aynı problemlerle karşılaşmıştı. Lenin, büyük ölçekli makineleşmiş tarımın her türlü iktisadi ilerlemenin ilk koşulu olduğunu çok iyi biliyordu. Benim düşünce-me göre, Buharin’in önerdiği “kaplumbağa hızıyla sanayileşme” ona tatmin edici gelmezdi. Bence o, piyasaya aşırı ödün vermezdi (dış ticaret tekelinin sürdürülmesi konusundaki ısrarını hatırlayın). Lenin, çalışma hayatının bir ölçüde etkili denetimi ve yönlendirilmesi sağlanmaksızın hiçbir yere varılamayacağını biliyordu (sanayide “tek adam yönetimi”, hatta “Taylorizm” konusunda söylediklerini hatırlayın). Ama Lenin yalnızca insancıl bir gelenekle yoğrularak yetişmiş olmakla kalmıyordu, muazzam saygınlığa, büyük ahlaki otoriteye ve ikna yeteneğine de sahipti; diğer önderlerin hiçbirinde bulunmayan bu yetenekler ise onun zorlama unsurunu azaltarak asgariye indirmesine ortam ve olanak sağlardı. Stalin herhangi bir ahlaki otoriteye sahip değildi (daha sonra en kaba yollara başvurarak bunu oluştur-maya çalıştı). Stalin, zora başvurmaktan başka bir şey bilmiyordu, en başından itibaren de bunu açıkça ve acımasızca uyguladı. Lenin yönetiminde geçiş bütünüyle sorunsuz olmayabilirdi, ama yaşanmış olanlara benzer bir şey de olmazdı. Lenin, Stalin’in sürekli başvurduğu kayıtlarda sahtecilik yapılmasına göz yummazdı. Parti siyasetinde ve pratiğinde başarısızlıklar olsaydı bile, bunları açık açık tanım ve kabul ederdi; Stalin’in yaptığı gibi, hüsrarla sonuçlanan önlemleri parlak zaferler olarak alkışlamazdı. Lenin yönetiminde SSCB asla, Ciliga’nın deyişiyle, “büyük yalan ülkesi” hâline gelmezdi. Bunlar benim varsayımlarım. Bunlar başka bir işe yaramasa bile, benim kanaatim ve bakış açım hakkında bir şeyler ortaya koyabilir.

“Tarih”iniz, 30’lu yılların eşliğinde, Birinci Beş Yıllık Planın yürürlüğe sokulmasıyla sona eriyor. Kolektifleştirme ve temizlikler ise daha sonra yapıldı. Birinci cildin önsözünde, 30’lu yıllara ilişkin Sovyet kaynaklarının çok azalmış olduğunu, öyle ki bu konudaki araştırmanızı aynı çapta sürdürmenizin imkânsız olduğunu yazmışsınız. Durum bugün de hâlâ aynı mı, yoksa son yıllarda seçili alanlara iliş-

kin daha çok mu belge yayınlanmakta? Arşivlerin yetersizliği, 1929 sonrasını da kapsayacak şekilde devam etmenizi önler mi?

1950’de o önsüzü yazdığımdan bu yana pek çok yayın yapıldı, ama hâlâ karanlık yerler var. İktisatla ilgili son kitabımda bana yardım eden R. W. Davies, 1930’lu yılların başındaki iktisadi tarih konusunda çalışıyor ve bence, inandırıcı sonuçlar ortaya koyacak. Son zamanlarda, o dönemin ve halk cephesi öncesinin dış ilişkileriyle ilgilenmekteyim; bu konuda da malzeme sıkıntısı çekmiyorum. Ama daha dar anlamda siyasal tarih, az çok kapalı bir kitap gibidir. Açıkçası büyük uzlaşmazlıklar meydana geldi. Ama kimler arasında? Kimler kazandı, kimler yenildi, hangi uzlaşmalara varıldı? Yirmili yıllardaki Parti kongrelerinde ya da muhaliflerin platformlarında yapılan nispeten özgür tartışmalarla kıyaslanabilecek belgeler yok elimizde. Kirov cinayeti, generallerin temizlenmesi ya da otuzlu yılların sonlarına doğru Sovyet ve Alman özel görevliler arasında gerçekleştirildiğine birçok insanın inandığı gizli temaslar gibi olaylar hâlâ kesif bir sır bulutuyla örtülü durumdadır. “*Tarih*”imi, gerçekten olan bitenler konusunda bazı ipuçlarına sahip olduğuma aynı ölçüde güvenerek 1929 sonrasını da kapsayacak şekilde devam ettiremezdim.

30’lu yıllar sıklıkla SSCB’nin tarihinde belirleyici bir dönüm noktası ya da kırılma olarak sunulur. Kolektifleştirmeye birlikte kırsal kesimde ve büyük terörle birlikte bizatihi tüm parti ve devlet aygıtlarında kol gezmeye başlayan baskının boyutu –öne sürüldüğüne göre– Sovyet rejimini niteliksel olarak dönüşüme uğrattı. Temizliklerin ve kampların –daha sonraki herhangi bir sosyalist devrimde aynı çapta tekrarlanmayan uygulamaların– siyasal gerekçesi bugüne kadar karanlıkla kalmıştır. Bunlarla ilgili görüşünüz nedir? Sovyetler Birliği’nde de yaygın olarak savunulduğu üzere, özellikle 17. Parti Kongresinden sonra siyasal bir kopma olduğu görüşünü geçerli sayıyor musunuz?

Burada, şu ünlü “dönemleştirme” sorunu gündeme geliyor. 1917 Devrimi gibi bir olay, sonuçları açısından öylesine çarpıcı ve geniş kapsamlıdır ki, tarihte bir dönüm noktası olduğunu, bir dönemin